

PENSAMENT DE GÈNERE: UN MAPA

Júlia TORRES

El pensament feminista s'acostuma a dividir en tres períodes; en l'inici hi hagué un feminisme de la igualtat, que arranca convencionalment de la *Declaració dels drets de la dona i de la ciutadana* (5 setembre 1791), de Olympe de Gouges, i que va de les sufragistes fins Simone de Beauvoir. Aquesta primera onada va desembocar en el feminisme de la diferència. S'anomena així el que va de Simone de Beauvoir fins a la dècada del 1990 i que es caracteritza per no plantejar la problemàtica en l'àmbit de la llei sinó en la vida quotidiana i per diferenciar radicalment els interessos de les dones del que són propis dels homes. Dos temes centrals en la Segona onada són la problemàtica del gènere i la identitat (val a dir la diferència sexe/gènere, el separatisme lesbià i la relació, no sempre plàcida, entre moviment LGBTI i feminisme). Rebeca Walker ha proposat parlar d'una Tercera onada que s'hauria iniciat cap a 1990 a partir de les obres de Butler, Haraway, etc. on es plantegen temes com la fluïdesa dels sexes, la cura com a forma femenina d'entendre el món, l'ecofeminisme...

Molt en resum el feminisme de la igualtat reivindicava per a les dones els mateixos drets jurídics i polítics que els homes, començant pel dret a vot i a herència i acabant pel dret al propi cos. Però a partir de maig del 68, el feminisme de la igualtat va entrar en col·lapse: si la civilització bastida sobre valors masculins portava amb ella guerra, misèria i destrucció ambiental, llavors semblava obvi que no val la pena pensar el món "igual" al que han bastit els mascles. Calia pensar un món diferent. Aquí és on entra en joc el mot «diferència», proposat inicialment per la filòsofa catalana Gretel Ammann (1947-2000), que defensa un "feminisme separatista", on el model no fos el aconseguir els drets dels homes, tacats inevitablement de patriarcalisme, sinó que procura crear una cultura i una xarxa de relacions emocionals femenines. Això donarà com a resultat la reflexió sobre la "sororitat", la relació d'agermanament i solidaritat femenina molt basada en el fet de compartir emocions i que sovint en les consideracions de gènere s'oposa a la "fraternitat" masculina. En el context del feminisme de la diferència fins i tot la mateixa paraula "feminisme" deixa d'interessar. S'usa més l'expressió "gènere" perquè permet obviar referències de caire sexual. Les «identitats no són naturals sinó construïdes» (Butler) estan la base mateixa de la construcció del gènere.

De fet, en la perspectiva de gènere la identitat sexual és vista com una opció voluntària, fluida i pluralista, un tema que es desenvolupa en el context del que s'anomena *teoria queer* (TQ) que rebutja les classificacions amb pretensió universal i s'interessa pels aspectes psicològics i socials. Butler va posar com a títol del cap. 4 del seu llibre *Mecanismes psíquics del poder* (1997) la frase: «La consciència ens fa a tots subjectes» (parafraçant el Hamlet -acte 3r- de «la consciència ens fa a tots covards»). Són els mecanismes socials i psicològics (i no la naturalesa) els qui basteixen la identitat de gènere. Ser "anòmal" (*queer*) és ser com tothom, subjectiu, creatiu i propi – en oposició a allò "normal" (en anglès, *straight*), l'universal que, vist de prop, és realment una abstracció ideològicament construïda i realment inexistent. En realitat el que no existeix és la (suposada) "normalitat". Posar en qüestió les identitats i reivindicar un criteri no-binari sobre el sexe, el gènere i l'orientació sexual (tres criteris molt habituals tant en psicologia com a l'àmbit jurídic per intentar "normativitzar" la sexualitat) és una de les aportacions més interessants de la tercera onada.

Des d'un punt de vista bàsicament didàctic (amb totes les matisacions que calgui), a inicis del segle XXI es poden distingir cinc grans branques o orientacions principals en el pensament de gènere:

- **L'universalisme** (Simone de Beauvoir, Élisabeth Badinter), considera que la ideologia patriarcal es recolza en la falsificació de considerar "naturals" distincions que, en

realitat, són de caire cultural. Per a elles no existeix cap suposada 'essència' de la dona, ni cap 'etern' femení. El feminisme allibera la dona però, secundàriament, també allibera l'home perquè li permet deixar de ser un individu agressiu (i inhumà), però la dominació masculina no ni natural ni universal, ni inevitable. El paper de la dona li ve imposat així socialment i la diferenciació sexual (inclosa l'obligació de ser mare) es converteix en font de normativitat social repressora.

- **La teoria de la cura (care)**, que té el seu origen en *A Different Voice* de Carol Gilligan (1982) segons la qual la capacitat especial de les dones en l'àmbit de la subjectivitat i de les emocions produeix una maduració emocional diferent en dones i homes. Com a conseqüència, les dones tenen més capacitat dialògica i, suposadament, estarien més dotada per a treballs de caire emocional i empàtic (*care*) sigui per causes naturals o com a conseqüència de la tradició cultural. En aquesta perspectiva, clarament emotivista, la cura (que arrela en el concret) val més que la justícia abstracta (kantiana). Els valors de cura (privats) són bàsicament femenins i es tracta de conrear-los i estendre'ls a tota la societat. Com diu ella mateixa: "els homes es barallen, les dones parlen" i feminitzar la societat vol dir humanitzar-la.
- **Ecofeminisme** (Françoise d'Eaubonne, Susan Griffin, Miriam Simos [Starhawk], Vandana Shiva) Deriva de les tesis d'*El feminisme o la mort*, d'Eaubonne (1974) que elaborà en el Moviment Ecologisme-Feminisme (1978), amb una clara orientació diferencialista/maternalista – i oposada a Beauvoir. L'ecofeminisme reivindica el lligam entre dona i natura com a forces creadores de la vida. La dona és explotada per les mateixes raons que ho és la natura i d'aquí que el combat postextractivista per la terra impliqui també una lluita contra el model masclista de la dominació. La dominació masculina està en el rerefons de l'agressió a la terra. Racisme, colonialisme, especisme i sexisme són diferents rostres del masclisme perquè analitzen el món des del punt de vista de l'agressió.
- **Secessió o lesbianisme polític:** (Ti-Grace Atkinson, Andrea Dworkin, Virginie Despentes, Gretel Ammann, i en alguna manera Paul B. Preciado). Arranca de l'afirmació de Ti-Grace Atkinson a *Amazon Odyssey* (1974) segons la qual "El feminisme és la teoria i el lesbianisme és la pràctica". Andrea Dworkin (1946-2005) va construir a llibres com *Right-Wing Women: The Politics of Domesticated Females* (1983) la tesi segons la qual totes les relacions heterosexuales són violacions en el context d'una societat que imposa la dominació masculina. Dworkin explícitament va dedicar gran part de la seva obra a la crítica de la pornografia i de la cosificació de les dones. Vol repensar l'heterosexualitat que consideren consubstancial al patriarcat. Aquesta línia de pensament ha tingut una gran importància a Amèrica llatina, amb pensadores com Virginia Cano (*Ética tortillera*, 2015) o Dorotea Gómez Grijalva (*Mi cuerpo es un territorio político*, 2012).
- **Interseccionalisme:** Posa en valor la relació intrínseca entre sexisme i altres formes d'opressió (especialment el racisme), plantejant fins a quin punt tota una sèrie d'opressions específiques de la dona estan vinculades ("interseccionen") també a fets específics com la raça, la religió, el canvi climàtic, les formes de transport, la pobresa en la vida quotidiana – de manera que fins i tot les feministes blanques i universitàries sovint no s'adonen de les formes socialment acceptades de micromasclismes i microracismes quotidians. L'interseccionalisme s'inicia amb la jurista Kimberlé Crenshaw (al seu article publicat per la universitat de Chicago: *Desmarginalitzant la intersecció de raça y gènere: una crítica feminista de la doctrina antidiscriminatòria, la teoria feminista i les polítiques antiracistes*, 1989) i amb la francesa Elsa Dorlin (*Sexe, race, classe, pour une épistémologie de la domination* (2009), *Se défendre. Une philosophie de la violence*, 2017). Aquesta línia d'investigació filosòfica i de treball polític

es vincula al feminisme decolonial (François Vergès, Maria Lugones) i al feminisme musulmà (Amina Wadud, Leila Ahmed) que sovint ha estat acusat de poc normatiu – de fet, Wadud ha patit acusacions de tafkirisme (acusació d’heretgia), en proposar que l’Islam faci també una gihad de gènere (*Inside the Gender Jihad*, 2004).

El mapa òbviament ofereix una cartografia poc precisa i caldria afegir-hi molts matisos. No permet, per exemple, situar l’obra molt personal i significativa de Donna Haraway que ha proposat pensar un altre model suposadament capaç de superar la diferència sexual (el ciborg) i tot el moviment que reflexiona sobre cibesexe, identitats fluides i LGTBI que sovint no han tingut bones relacions amb el pensament de gènere – mentre el feminisme de vegades tendeix a considerar que les propostes d’aquesta mena són més estetitzants que altra cosa.